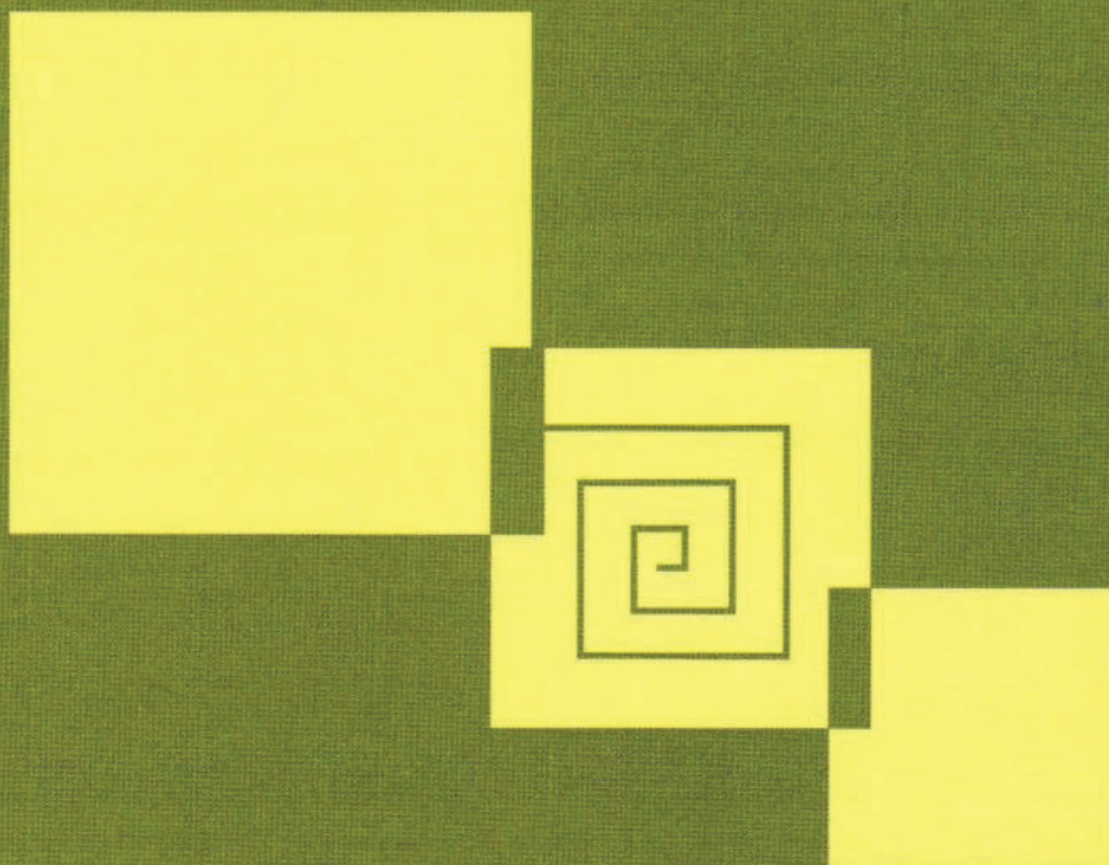

Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században

Szerkesztette: Karmacsi Zoltán és Márku Anita

2009

NYELV, IDENTITÁS ÉS
ANYANYELVI NEVELÉS
a XXI. században

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL INTÉZET

**NYELV, IDENTITÁS ÉS
ANYANYELVI NEVELÉS
a XXI. században**

*Nemzetközi tudományos konferencia
előadásainak gyűjteménye*

**Szerkesztette:
Karmacsi Zoltán és Márku Anita**

PoliPrint
Ungvár – 2009

ББК 811.511.141

M-74

УДК 81.2 Уго

A kötet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetének szervezésében 2009. március 26–27. között megrendezett nemzetközi tudományos konferencia előadásainak anyagait tartalmazza. A tanulmányok a nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés különböző aspektusainak, társadalmi megnyilvánulásainak, összefüggéseinek témakörét járják körül a különböző nyelvészeti tudományágak (pl.: névtan, pszicholingvisztika, szociolingvisztika stb.) megközelítésében.

Lektorálta:

Kótyuk István, a filológiai tudományok kandidátusa
(II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)
Pintér Tibor, PhD
(MTA Nyelvtudományi Intézet)

Szerkesztette: Karmacsi Zoltán és Márku Anita
Tördelés: Karmacsi Zoltán, Márku Anita
Borítóterv: Márku Anita, Molnár D. István

A KÖTET MEGJELENÉSÉT A

TÁMOGATTA

ISBN 978-966-7966-81-2

© A szerzők, 2009

© A szerkesztők, 2009

Készült:
PoliPrint Kft.
Ungvár, Turgenyev u.2
Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Balla Andrea: Név és identitás, Keresztnevek vizsgálata a kárpátaljai Nagydobrony községben.....	9
Bátyi Szilvia: Kétnyelvű kárpátaljai magyar általános iskolások mentális lexikonjának vizsgálata	14
Beregszászi Anikó: Anyanyelv-oktatás hozzáadó (additív) szemléletben: a magyar nyelv tanterv kínálati lehetőségek	20
Csernicskó István: Nyelv, oktatás és azonosságtudat összefüggései Ukrajnában	26
Fábián Márta: Nyelvtanuláshoz fűződő attitűdök a beregszászi magyar gimnazisták körében.....	34
Ferenc Viktória: Az ukrajnai magyar felsőoktatás nyelvpolitikai gyakorlata.....	40
Híres-László Kornélia: A nemzeti és lokális identitás tényezői a kárpátaljai magyarok körében.....	47
Husztí Ilona: Beregszászi magyar tannyelvű iskolába járó ötödikesek identitástudata és a nyelvtanulás közötti összefüggések	54
Karmacsi Zoltán: Nyelvhasználati jellegzetességek kárpátaljai kétnyelvű gyermekek beszédében	64
Kovács András: Az ukrajnai névadás jogi hátteréről	71
P. Lakatos Ilona és T. Károlyi Margit: A mai magyar nyelvváltozatok megítélése több időmetszetben	74
Lakatos Katalin: „A nyelvjárás szép hagyomány”, Tanítványaink a nyelvjárásokról	82
Lechner Ilona: Idegennyelv-tanítás (német) módszertani kérdései kárpátaljai magyar iskolákban.....	89
Lengyel Zsolt: A <i>magyar</i> 1985-ben és 2006-ban, (Szóasszociációs vizsgálatok 10-14 évesek körében)	96
Mandel Kinga: Kárpáti romák identitásörzési stratégiái a Pilis völgyében.....	101
Márku Anita: A kárpátaljai magyarok kétnyelvű nyelvhasználatára pszicholingvisztikai megközelítésben.....	107
Minya Károly: Nyelvi tolerancia az iskolai kommunikációban	113
Mizser Lajos: Történelem és családnév Kárpátalján	117
Molnár Anita: Tannyelv és nemzeti identitás kapcsolata egy 2006-os felmérés tükrében	122
Orosz Ildikó: Bolognai rendszer — balkáni módszer.....	129
P. Csige Katalin: A frazeologizmusok helye és szerepe az anyanyelvi nevelésben.....	141
Pusztay János: Anyanyelv és oktatás	145
Sebestyén Zsolt: Dercen keresztnévadása 1981-2000	149
Séra Magdolna: Képzelet és valóság találkozása a kárpátaljai magyar szülők tannyelv-választási döntéseiben.....	154
Szabó G. Ferenc: Nyelvi identitás a hazai gyermekirodalomban.....	158
Takács Zoltán: A délvidéki magyarság multietnikai — nyelvi környezete	162
Tóth Erzsébet Fanni és Morvai Tünde: Identitás és anyanyelvhasználat a szlovákiai magyar egyetemisták körében.....	169
Tóth Péter: Változásvizsgálatok a magyar nyelvjárások körében	176

Bolognai rendszer – balkáni módszer

OROSZ ILDIKÓ

Oktatáspolitikai ukrán módra

Ukrajna oktatáspolitikáját meghatározó irányelvek egyrészt deklarálják a felzárkózást, kapcsolódást az európai oktatási térséghez, az esélyegyenlőség megteremtését minden állampolgár számára, az oktatás demokratizálását és liberalizálását. Másrészt az ukrán nemzetállam építése ugyanilyen hangsúlyt kap, amelynek alappillére az ukrán mentalitás és kultúra erősítése az oktatás minden szintjén, minden állampolgár számára, az ukrán nyelvű oktatás egyetemessé tétele. A független államiság első évtizedében a nemzetállami oktatásra vonatkozó stratégiai kérdések megfogalmazása mérsékeltebb volt, a deklaráció szintjén maradt. Ennek egyik oka az lehetett, hogy a szétzilált gazdaság, a kialakulóban lévő politikai elit nem tudta biztosítani a kijelölt célokhoz szükséges anyagi eszköz, politikai erőt. Az ezredfordulóra a helyzet változott. Ukrajna gazdasági lendülete, a politikai hatalomra hosszabb távon szert tevő elit érdekei megkívánták, hogy befolyását kiterjessze az oktatáson keresztül is, az oktatási rendszert saját politikai céljaira használhassa. Ennek jegyében az ukrainai közoktatási dolgozók máspdik kongresszusán 2001-ben elfogadott dokumentum, a „Nemzeti Doktrína” az oktatás és nevelés által konkrétan nemzetépítést irányozott elő a következő évtizedre.

Az oktatást meghatározó törvényi keretek a kisebbségi jogok biztosítása terén összhangban vannak az oktatáspolitikát meghatározó koncepciókkal, így a deklarációk szintjén Ukrajna az európai normákat követi, a gyakorlatban viszont a nemzetállam építését szolgálja. A kisebbségi kérdésekben a jogalkotás szintjén radikális lépésekre – törvények módosításával – nem került sor, de a kisebbségi jogokat szűkítő törvénytervezetek elemeit – rendeletekkel – lépcsőről-lépcsőre megvalósítják. Ukrajna csatlakozása a bolognai folyamathoz felszínre hozott olyan kérdéseket, mint az oktatás minősége, a korrupció a felsőoktatásban, a felsőoktatás hatékonysága, piacképessége. A lényegi kérdések megoldása helyett a nemzetállami ideológia logikája szerinti homogenizálás zajlik a kisebbségi kártya felhasználásával, amihez a bolognai rendszert, mint az intézkedéseket legalizáló, a döntések alfáját és omegáját jelentő hivatkozási alapot használnak fel.

2004-től új lendületet kapott az oktatás kérdésköre, az esedékes államelnök-választás miatt. Kidolgozták a felsőoktatás fejlesztésének állami programját a 2005/2007-es évekre, és létrehoztak egy tárcaközi bizottságot a bolognai-folyamat aspektusainak vizsgálatára. A rendelkezések felgyorsították Ukrajna csatlakozását a bolognai-folyamathoz, ami a narancsos forradalom után még nagyobb hangsúlyt kapott, mint az euroatlanti csatlakozást elősegítő lépés. Ukrajna hivatalosan 2005. május 19-én a Bergenben tartott Európai Oktatási Miniszterek konferenciáján csatlakozott a bolognai-folyamathoz, és vállalta, hogy 2010-ig biztosítja azokat a változtatásokat a nemzeti oktatási rendszerében, melyek révén igazodik az egységes európai felsőoktatási térséghez. A legfontosabb teendőket az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- Csökkenteni a felsőoktatási intézmények, tanulható szakok, szakirányok számát.¹ Javítani az oktatás minőségén. Gátat vetni a felsőoktatásban elharapózott korrupciónak.
- A felsőoktatásban szerzhető végzettségek és fokozatok rendszerét összhangba hozni az európai rendszerrel.²
- Megteremteni a gazdaság- és a munkaerőpiac igényeire reflektáló továbbképző és átképző rendszert.

A bolognai folyamatra hivatkozva, első lépésként a felvételt jelentkező korrupció megszüntetését tüzték ki, mégpedig az egységes emeltszintű érettségi bevezetésével,

aminek lebonyolítását a független vizsgaközpontokra bízták. Pozitív állami hozzáállás esetén valós esélyegyenlőséget is teremthettek volna, de a bevezetés módja az ukranizáció, a kirekesztés eszközévé vált a kisebbségek számára. Sztaniszláv Nyikolájenko oktatási és tudományos miniszter 2007-ben kiadott rendelete szerint minden szakra (a természettudományira is) kötelező lett az ukrán nyelv és irodalom emeltszintű érettségire, a szaktárgyak vizsgáit pedig kizárólag ukrán nyelven tehetik le, még a nemzetiségi iskolák végzősei is. A felsőoktatási intézmények önálló felvételi eljárást nem szervezhetnek, a felvételi alapja kizárólag a független vizsgaközpontokban tett emeltszintű érettségi lett. A rendelet azonnali bevezetésének politikai okai voltak. A szocialista miniszter az éppen aktuális előrehozott választásokon a rendelet által szerette volna elnyerni a nemzeti érzelmű, főleg nyugat-ukrajnai választók voksát.³ A választásokon a szocialista párt nem került be a parlamentbe, az oktatási miniszter, Ivan Vakarczuk a „Nasa Ukrajina” nemzeti pártszövetség képviselője lett, de ebben a kérdésben ugyanazt az álláspontot képviselte mint elődje, sem személyi, sem szerkezeti változást nem eszközölt. Úgy tűnik, hogy az adott kérdésben a politikai pártok között megszületett a politikai ciklusoktól független nemzeti konszenzus Ukrajnában. A kárpátaljai magyar társadalmi, politikai szervezetek immár egyetértésben, a magyarországi politikum támogatásával kieszközölték, a rendelet részbeni módosítását. A módosítás szerint 2008-ban és 2009-ben a nemzetiségi iskolák végzőseinek a szaktárgyakból engedélyezték, hogy az oktatás nyelvén vizsgázzanak, de meghagyták a minden szakra kötelező ukrán nyelv és irodalom tesztet. A rendelet ilyen formában a kisebbségekkel szemben diszkriminatív, megsérti a pedagógiai értékelés elveit, mert:

- ellentmond a hatályos törvényeknek, a kisebbségeknek csorbul az a joga, amely biztosítja az esélyegyenlőséget továbbtanulásakor,
- a minden szakra kötelező ukrán nyelv- és irodalom vizsga tartalmát az ukrán iskolák követelményrendszeréhez igazították, így míg az ukránok anyanyelvből érettségiznek, addig a nemzetiségi iskolák végzősei a számukra idegen /második nyelvből vizsgáznak, ráadásul az állam a fennállása óta eltelt évtizedben nem teremtette meg az ukrán nyelv oktatásának a feltételeit.⁴
- az emelt szintű ukrán nyelv és irodalom vizsgán olyan irodalmi kérdések is szerepelnek, melyekre a kisebbségeket alig, vagy egyáltalán nem készítették fel.⁵
- a természettudományi szakokra felvételizők ugyanolyan követelmény szerint vizsgáznak ukrán nyelvből és irodalomból, mint a bölcsészettudományi szakirányra felvételizők, de ha ukránból nem érik el a 200 pontos teszten a 124 pontot, egyáltalán nem felvételizhetnek.
- diszkriminatív, hogy a miniszter csak két évre engedélyezte a szaktárgyak fordítását az oktatás nyelvére, így két év múlva az ukránok anyanyelven vizsgázhatnak, amelyiken tanultak, míg a kisebbségek nem, így a szaktárgyi vizsgák, már nem a tárgyi tudást mérik majd a kisebbségek esetében, hanem elsősorban az ukrán nyelv ismeretét.
- az ukrán nyelvű szaktárgyi vizsgázás a nemzetiségi oktatási rendszer leépülését célozza meg, ösztönözve a szülőket, hogy ne anyanyelvű iskolákba irassák gyermeküket.

Az érintettek, valamint a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek számtalan esetben fordultak minden hivatalhoz, így az oktatási minisztériumhoz, az államelnökhöz, kisebbségi ombudsmanhoz, melyben kifejtették kifogásaikat. A kisebbségek által felvetett esélyegyenlőségi problémákra válaszként az oktatási miniszter 2008. május 26-án kelt, 461-es számú rendeletében az ukrán nyelv oktatásának javítását rendelte el. A rendelet a kisebbségek számára egy átirányítós oktatási modellt vázol fel, amely majdnem teljesen megegyezik az 1998-as kisebbségek oktatásának koncepciójával, amit akkor a

kisebbségek tiltakozására visszavontak. A szaktárgyak egy részét előbb két nyelven, majd ukránul kívánják oktatni, növelnék az ukrán nyelv és irodalom óraszámokat, egyes tárgyakat pedig csak ukrán nyelven tanítanának. A rendelet bevezetése előrevetíti, hogy a következő évben már az érettségit sem engedélyezik anyanyelven letenni, miután ukránul tanítanak a tantárgyakat. Előirányozták a szaktanárok átképzést, hogy ukrán nyelven tudjanak tanítani. A rendelet hivatkozik a hatályos törvényekre, így a nyelvtörvényre, az oktatási törvényre, a Regionális Nyelvek Európai Chartájára, a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó egyezményekre, viszont a kisebbségi nyelvek fejlesztésére, megőrzésére, támogatására vonatkozólag egyetlen egy határozat sem született, a rendeletekben utalásokat sem találunk erre vonatkozólag.

A 2007-ben elkezdődött folyamat a nemzetiségi, így a magyar iskolahálózat gyors leépítését célozza meg. Ezt segíti a 2009-ben beterjesztett felsőoktatási reformtervezet, aminek bevezetését szintén rendeletekkel segítik. A reform lényege – a bolognai elvárásokra hivatkozva – csökkenteni az állami felsőoktatási intézmények számát, szigorítani az akkreditációs követelményeket, növelni az állami kontrollt, amely elsősorban a nem állami felsőoktatási intézményeket érinti, továbbá minden felsőoktatási intézményben kötelező jelleggel bevezetni a teljes ukrán nyelvű oktatást a minisztérium által engedélyezett ukrán tankönyvek alapján.

Ukrajnában a teljes középiskolai képzés 12 évfolyamos, három fokozatú: I – elemi (1-4. oszt.), II. – általános (5-9. oszt.), III.– középiskolai (10-12. oszt.) fokozat. Az oktatás szervezeti keretei a következő iskolatípusokban valósulhat meg:

1. táblázat. Iskolatípusok Ukrajnában

Iskolatípus	Osztályok
Elemi iskola	1–4. osztály
Általános iskola	1–9. osztály
Középiskola	1–12. osztály
Gimnázium	5–12. osztály
Líceum	10–12. osztály
Szaklíceum	10–12. osztály

A kisebbségek oktatása Ukrajnában különböző technikák szerint folyik. Egyesek anyanyelvükön tanulnak, mások orosz vagy ukrán nyelven, de tanulják anyanyelvüket és irodalmukat rendes tantárgyként, míg mások csak fakultációként, vagy úgy sem. Az anyanyelvű osztályok működhetnek önálló oktatási intézményekben (ezeket nevezik nemzetiségi nyelven oktató iskoláknak), de egy oktatási intézményen belül párhuzamosan két, akár három különböző tannyelvű osztályok is működhetnek. Az utóbbi intézmény a több tannyelvű (a szovjet korszakban: internacionalista) iskola. A vegyes tannyelvű iskolákban a tanóra korlátozódik a kisebbségi nyelvhasználat, az iskola életében általában a többségi nyelv, kultúra és a hozzá kapcsolódó rejtett tanterv a domináns. Ukrajnában az elvárás az államilag kijelölt koncepciók alapján az, hogy minden oktatási intézmény szellemében és tradícióiban ukránná váljon, az oktatás nyelve lehet nemzetiségi. Az ukrainai kisebbségek oktatásáról országos statisztikák csak a függetlenség utáni években váltak ismertté, de számos, a kisebbségekre vonatkozó fontos adatot nem tartalmaznak, így a továbbiakban részben saját forrásainkra, kutatásainkra támaszkodhatunk.

A terület történelme kihatással volt/van a helyi magyar közösség képzettségére. Az „országváltások” az államnyelv, így az oktatás nyelvének, az oktatási rendszer struktúrájának, a tananyag tartalmának a változását is jelentették. Kárpátalján elemi, általános iskolák, gimnáziumok és tanítóképzők működtek. A szovjet rendszerben, az európai oktatási modellt felváltotta a szovjet modell, ami egy egységes, előbb 7 majd 8 évfolyamos általános iskolából, és a 2-3 évfolyamos középfokból állt. A falvakban pedagógusok híján lassan indult az oktatás az általános iskolákban. A pedagógusok is a megbízhatatlan

kategóriába tartoztak, különösen a református és görög katolikus papnék, akiknek viszont a kárpátaljai oktatásban jelentős szerepük volt. Az általános iskola után hosszú évekig egyedüli továbbtanulási lehetőség az előbb Huszton, majd Munkácson működő tanítóképző volt, ahol magyar osztály is működött. A régióban 1953-ban nyitották meg az első magyar nyelvű középiskolákat Nagyberegen, Mezőváriban, Nagydobronyban és Mezőkaszonban. A nyolcvanas években általánossá vált a középfokú végzettség, mivel kötelezővé tették, de ez az érettségi leértékelődésével és színvonalcsökkenéssel járt, tehát főleg statisztikai mutatót jelent, mintsem az európai érettséginek megfelelő képzettséget. Magyar nyelvű szakképzés egészen a nyolcvanas évek végéig nem létezett, majd néhány oktatási intézményben indítottak csoportokat. (Beregszászi 11-es és 18-as számú szakközépiskola, Ungvári Közművelődési Szakközépiskola, Beregszászi Egészségügyi Szakközépiskola). A kárpátaljai magyarok a régióon belül a hetvenes évektől törekednek anyanyelvű oktatási intézményrendszerük kiépítésére az óvodától az egyetemig, ami új lendületet nyer a függetlenség utáni években. A különböző járásokba széttagolt magyar oktatási intézményeket egy járások feletti „tankerületbe” szerveznék, amely a kulturális autonómia egyik formája lehetne.

Annak ellenére, hogy az ukrainai magyarok országos relatív aránya nagyon alacsony (0,3%) – regionális relatív arányuk 12% –, a kárpátaljai magyarok megőrizték a területen kialakult anyanyelvű általános- és középfokú oktatási intézményhálózatukat. Ennek oka az lehet, hogy a magyarok identitása erős, elsősorban az anyanyelvre és a legszűkebb környezetre épít, a huszadik században átélt tapasztalatok, az „országváltások” hatása, mikor az államnyelv többször változik, csakis az anyanyelv jelentheti a stabilitást.

Ukrajna függetlenségének évében az országban a legtöbb anyanyelvű iskolával és így a legkiépítettebb intézményrendszerrel az oroszok rendelkeztek. Igaz, ebben az időszakban, államalkotó nemzetből váltak kisebbséggé és az ország lakosságának mintegy 20%-át tették ki, és a 2001-es népszámlálás adatai szerint is megközelítik ezt az arányt (17,3%). A rendszerváltás után is pozíciójukat az anyanyelvhasználat és oktatás terén számosságuknak és gazdasági erejüknek köszönhetően évtizedekig megőrizték, és még hosszú ideig nem fogják érteni a kisebbségi lét azon dimenzióit, amit a többi, relatíve csekélyebb pozíciókkal rendelkező kisebbség.⁶ Ukrajna önállósodásának fordulópontján az 1990/91-es tanévben az oroszoknak, a moldávoknak, a románoknak, lengyeleknek és magyaroknak voltak anyanyelvű oktatási intézményei. A bolgárok, belaruszok, zsidók már oroszul tanultak, anyanyelvű oktatási intézményeik megszűntek. A lengyeleknek, akiknek számossága jelentősen meghaladja a magyarok lélekszámát, mindössze 2 önálló lengyel tannyelvű iskolája működött, és egy három tannyelvű. Azon oktatási intézmények száma, ahol moldáv/román tannyelvű osztályok működtek, 127 volt. Az ország 86 intézményében magyarul is tanulhattak. Az önálló magyar tannyelvű iskolák száma 55, a többi két, vagy három tannyelvű volt. A két és három tannyelvű oktatási intézményekben, legalábbis az ukrainai magyarok esetében, a tanulók 90%-a magyar anyanyelvű volt, csak az oktatás nyelvét változtatták meg számukra. A magyar tannyelvű iskolákban nagy ütemben zajlott az oroszosítás. (Orosz, 1995).

A függetlenség utáni években az ukrán oktatási intézmények expanzióját figyelhetjük meg. A struktúraváltásnak köszönhetően új típusú oktatási intézményeket, gimnáziumokat, líceumokat hoztak létre, amit általában a nagyobb városok lokális elitje kezdeményezett. Az első gimnáziumokat Ungváron, Munkácson, Beregszászban és Huszton nyitották. Azóta működnek gimnáziumok és líceumok mindegyik járásban. Statisztikailag ezen intézmények is a középfokú oktatási intézményekhez tartoznak, azok II., III. fokozata. Kárpátalján a 2006-2007-es tanévben 707 I–III. fokozatú (elemi, általános és középiskola) működött. A régió 106 különböző fokozatú oktatási intézményében folyik magyar nyelvű képzés. Az intézmények közül 73 teljesen magyar tannyelvű, 31-ben ukrán és magyar, 2-ben ukrán-orosz-magyar tagozat is működik.

Egy évtized alatt jelentősen megnőtt a magyar tannyelvű oktatási intézmények száma, megszűntek az orosz-magyar tannyelvű oktatási intézmények, és jelentősen csökkent az ukrán-magyar tannyelvű intézmények száma. Növekedett a magyar tannyelvű osztályban tanulók száma az évtized alatt. Míg az 1989/90-es tanévben a magyar tannyelvű osztályokba (1–12. osztály) 17 275 tanuló járt, ami a kárpátaljai iskolások 8,4%-át tette ki, addig az 1999/2000-es tanévben a tanulók száma 21034 volt, vagyis 10,3 %, tehát majdnem elérte a kárpátaljai magyarok részarányát, a 12%-ot. Azt is megállapíthatjuk, hogy legalább ilyen arányban csökkent az orosz tannyelvű osztályok tanulóinak száma.

A rendszerváltás óta abszolút számokban kifejezve 1625-tel nőtt a magyar iskolákba járó tanulók száma, ami mintegy 10-15%-os növekedést jelent a különböző években. Figyelembe véve azt, hogy Kárpátalján a magyarok részaránya 12,4%-ot tesz, a magyar osztályokban tanuló magyarok részaránya megközelíti azt, bár nem éri el (10,7%). A kárpátaljai iskolákba járó gyerekek megoszlása az oktatási nyelv alapján azt mutatja, hogy 2007-ig növekedett a tanulói létszám a magyar tagozatokon, ami az elmúlt évek pozitív magyar-magyar kisebbségpolitikájának (státustörvény, magyarországi továbbtanulási lehetőségek stb.), valamint Magyarország, mint EU-s állam státusának, presztízsének tudható be. A szabadabb légkörnek is köszönhető, hogy olyan területeken, ahol 1944 után nem szerveztek magyar tannyelvű óvodákat, iskolákat, a szülők kérésére önálló magyar osztályok indultak. A szórványvidéken megerősödött az intézményi iskolai képzés. Míg a szovjet rendszerben csak Aknaszlatinán, Técsőn, Visken működtek magyar iskolák, úgy 1992 után már Huszton, Rahón, Kőrösmezőn, Gyertyánligeten, Szolyván is indítottak magyar tannyelvű osztályokat. A Felső-Tisza-vidéken főleg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a Római Katolikus Egyház, Szolyván a Kárpátaljai Református Egyház, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség támogatásával működnek ezek az intézmények.

2. táblázat. A kárpátaljai iskolák tanulólétszámának megoszlás az oktatás nyelve szerint 1989–2005 (Orosz, 2005)

	ukrán	Orosz	magyar	román	szlovák
1989-1990	81,1	8,1	8,4	2,4	0
1990-1991	81,4	7,8	8,6	2,3	0
1991-1992	81,7	7,3	8,8	2,1	0
1992-1993	82,3	6,3	9,2	2,2	0
1993-1994	83,2	5,2	9,4	2,2	0
1994-1995	83,8	4,4	9,6	2,2	0
1995-1996	84,3	3,7	9,8	2,2	0,02
1996-1997	84,7	3,1	10,0	2,2	0,02
1997-1998	85,1	2,5	10,1	2,2	0,03
1998-1999	85,2	2,3	10,3	2,2	0,03
1999-2000	85,5	2,0	10,3	2,2	0,04
2000-2001	85,8	1,7	10,3	2,3	0,05
2001-2002	85,8	1,5	10,5	2,3	0,04
2002-2003	85,7	1,3	10,7	2,3	0,05
2003-2004	85,8	1,2	10,7	2,3	0,05
2004-2005	85,9	1,1	10,7	2,3	0,02
2005-2006	85,9	1,0	10,7	2,3	0,02

Forrás: Saját számítás a megyei oktatási főosztály adatai alapján

Ezt a helyzetet rendítették meg az emeltszintű érettségiről és az ukrán nyelv oktatásának javításáról szóló 2007-ben és 2008-ban hozott miniszteri rendeletek. A rendeletek következtében a szülők egy része gyermeke boldogulása érdekében az ukrán oktatási intézményekbe írtatta be/át csemetéiket a 2008/2009-es tanévben. Számos faluban (például Koncházán, Badalóban, Szürtében, Bótrágyon) a magyar tagozatra alig vagy egyáltalán nem jár magyar gyermek, a roma szülők iskolaválasztásának köszönhetően maradt fenn a

magyar oktatás. Huszton nem indult magyar első osztály, Técsőn alig tudták megszervezni. Szűrtében a 2008/2009-es tanévben nem indult magyar tannyelvű 10. osztály, mert az általános iskola után elvitték a gyerekeket a közeli városi oktatási intézményekbe.

3. táblázat. Magyar tannyelvű osztályok beiskolázási mutatói az 1997, 2007, 2008 években

	1997/1998	2007/2008	2008/2009
Beiskolázás magyar osztályokba	2203	1446	1321
Beiskolázás magyar osztályokba (%)	100	66	60

A korábbi években az oktatás nyelvének megválasztására hatással volt a magyarországi oktatási-nevelési támogatás, amit a magyar államtól kapnak a kedvezménytörvény alapján. A támogatás jelenlegi rendszere nem kedvez a városi magyar iskolák, valamint a város-közeli, kis létszámú elemi és általános iskoláknak. A legutóbbi kutatásaink szerint az iskolák igazgatóinak nyilatkozata alapján sok szülő, annak ellenére, hogy lenne lehetősége gyermeke számára anyanyelvű oktatási intézményt választani, a közeli ukrán iskolát választja, ahol tantárgyként heti egy-két órában tanítják a magyart, de megkapják a támogatást. Ez kétszeresen sújtja a magyar iskolákat. Egyrészt negatívan hat presztízsükre, másrészt az iskolából elvitt gyerekek miatt az osztály indításához szükséges minimum alá csökkenhet a tanulói létszám a kisebb településeken, veszélyeztetve ezen intézmények létét. (Bene, Halábor, Kígyós, Asztély, Ardó stb.) A beiskolázási mutatók szerint, ha nem változik a helyzet, a következő évtizedben átrendeződhet a magyar oktatás intézményi hálózata Kárpátalján. Megszűnhetnek elemi iskolák, elemivé válhatnak általános iskolák, és általános iskolává néhány középiskola.

A folyamatot elősegíti az az oktatási rendelet, amely alapján 2010-ig az oktatási intézményeknek profilt kell választani, vagyis az oktatás a középiskolai évfolyamokon szakirányú lehet (általános, humán, reál, természettudományi, szakmai, művészeti). A párhuzamos osztályokkal nem rendelkező kis létszámú iskolák nehezen tudnak majd ennek eleget tenni, így nagy valószínűséggel kialakulnak azok az iskolaközpontok, amelyek a felső tagozatban több párhuzamos osztályt tudnak indítani, megközelíthetők tömegközlekedéssel, vagy iskolabusszal, esetleg kollégiummal rendelkeznek. Ilyen iskolaközpontokká alakulhatnak a kárpátaljai magyar tehetséggondozó oktatási intézmények, a líceumok és gimnáziumok. (Risennya kolegiji mon 4/11–2, 2008)

Kárpátalján két állami magyar tannyelvű nyolcosztályos gimnázium működik, az egyik Ungváron, a másik Beregszászon. Egy líceum, a Técsői, szintén állami alapítású és fenntartású, de azt a református egyház is sajátjaként támogatja. A református egyház a técsőin kívül három (Nagydobrony, Nagyberég, Tivadar), a római és a görög katolikus egyházak pedig egy-egy líceumot tartanak fenn (Munkácson, Karácsfalván). A nem állami, tehát az egyházak által létrehozott intézmények az államtól alaptámogatást kapnak, az állam által előírt kötelező tantárgyak tanítására. Az egyház által felvállalt további órák tiszteletdíját, az intézmény üzemeltetését, a kollégiumi ellátás költségeit az alapítók fedezik. Az intézményeket tízévente akkreditálják, teljeskörű ellenőrzéssel vizsgálják, hogy megfelelnek-e az állami követelményeknek.

Új kihívást jelent a magyar iskolák számára az ország legutóbbi éveiben hozott szociálpolitikai rendelkezés, amely a népesség csökkenését kívánta lassítani. Az ukrán állam a nagygyermekes családokat segítő törvény⁷ értelmében, a legutóbbi végrehajtási rendelet szerint azokat a családokat, ahol 2007. december 31-e után gyermek születik, jelentős anyagi támogatásban részesítik. A rendeletnek köszönhetően a szülési kedv első sorban a romák körében nőtt meg, akik gyermekeiket magyar osztályokba járatják, és néhány éven belül megváltoztatják egyes településeken a tanulók arányát, ami újabb

szakmai kihívást jelent a kárpátaljai magyar iskolákban dolgozó pedagógusok és iskolák számára. Erre célszerű lenne felkészíteni az iskolákat és a pedagógusokat. (Zakon 2811-XII, 1992)

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogyan alakult az érettségizők aránya a vizsgált periódusban. Azok a tanulók, akik a 2000/2001-es tanévben érettségiztek, az 1990/1991-es tanévben kezdték meg tanulmányaikat az oktatási rendszer szerkezete, a tizenegy évfolyamos teljes középfokú oktatás szerint. Vessük össze az elmúlt öt esztendőben érettségizettek számát a beiskolázás számaival!

Az alábbi adatok azt támasztják alá, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű első osztályba beiskolázott tanulók nagy része (mintegy 50%-a) nem jut el az érettségiig. Elképzelhető, hogy egy részük a 9. osztály után technikumokban, ahogy most nevezik: I–II. fokozatú felsőoktatási intézményekben folytatják tanulmányaikat, de ezt nem igazolják a felsőoktatási statisztikák.

4. táblázat. A kárpátaljai iskolákban érettségizettek száma az oktatás nyelve szerint 2001-2007 között

Tanév:	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Ukrán*	10125	10511	11115	11624	11793	11175	11209
Orosz	359	254	244	235	214	152	149
Magyar*	989	1052	1292	1376	1263	1196	1221
Román	118	140	151	161	172	190	212
Szlovák	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	11591	11957	12802	13396	13442	12713	12747

Közülük líceumokban, gimnáziumokban érettségiztek.

Magyar*	69	103	136	134	108	113	142
Ukrán *	0	0	0	0	0	0	44

Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály

5. táblázat. A kárpátaljai iskolákban érettségizettek száma az oktatás nyelve szerint százalékban (2001–2007)

	Ukrán	Orosz	magyar	román	szlovák
2000-2001	87,35	3,10	8,53	1,02	0,00
2001-2002	87,91	2,12	8,80	1,17	0,00
2002-2003	86,82	1,91	10,09	1,18	0,0
2003-2004	86,77	1,75	10,27	1,2	0,0
2004-2005	87,73	1,59	9,40	1,28	0,0
2005-2006	87,90	1,20	9,41	1,49	0,0
2006-2007	87,93	1,17	9,58	1,66	0,00

Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály

6. táblázat. Az első osztályba beiskolázott tanulók száma tíz évvel korábban 1989–1994

	Ukrán	Orosz	magyar	román	szlovák	összesen
1989-1990	17454	1399	1913	525	0	21291
1990-1991	18765	1200	2147	476	0	22588
1991-1992	17670	1007	2160	491	0	21328
1992-1993	18856	682	2311	533	12	22394
1993-1994	18899	546	2442	492	7	22386
1994-1995	19231	472	2440	466	8	22617

Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály

**7. táblázat. Az első osztályba beiskolázott tanulók száma tíz évvel korábban
1989–1994 százalékbán**

	Ukrán	Orosz	magyar	román	szlovák
1989-1990	82	6,6	9,0	2,5	0
1990-1991	83,1	5,3	9,5	2,1	0
1991-1992	82,8	4,7	10,1	2,3	0
1992-1993	84,2	3,0	10,3	2,4	0,05
1993-1994	84,4	2,4	10,9	2,2	0,03
1994-1995	85,0	2,1	10,8	2,1	0,04

Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály

**8. táblázat. A magyar iskolákba beiskolázott és közülük érettségizettek aránya
2002–2007 között**

	1. oszt.	11. oszt.	különbség	Különbség (%)
2001-2002	1913	1052	861	55
2002-2003	2147	1292	855	60
2003-2004	2160	1376	784	64
2004-2005	2311	1263	1040	55
2005-2006	2442	1196	1246	49
2006-2007	2440	1221	1219	50

Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály

A magyar iskolákban érettségizettek eredményességéről megbizonyosodhatunk a 2008-ban tett emeltszintű érettségik vizsgaeredményei alapján, amit az oktatási minisztérium tett közzé a tesztközpont honlapján. Minden felsőoktatási intézmény, mint korábban már részleteztük, csak az emeltszintű vizsgaközpontokban kiállított, egy évre érvényes okiratok, úgynevezett „szertifikátok” alapján vehette fel a hallgatókat, saját belső vizsgát nem szervezhetett.⁸ Elemezve a honlapon közzétett eredményeket, képet kaphattunk a magyar tagozatokon érettségizők teljesítményéről az ukrán tannyelvű iskolákban érettségizettekhez képest. Ukrajnában 12-es skálán értékeli a tanulók tudását. A tizenkettes rendszerben a 4-es osztályzat számít pozitív érdemjegynek. A teszteken konvertálták az elért eredményeket érdemjegyekké. 12-es osztályzatot szinte lehetetlen volt elérni, mert ehhez maximális 200 pontra kellett teljesíteni, 11-es osztályzathoz 195,5-199,5 pontos, a 10-es érdemjegyre 190,5–195 pontos tesztet kellett írni. A tesztek maximális pontértéke 200 volt, de ebből mindenkinek megelőlegeztek 100 pontot, így lényegében 100 pontos tesztet kellett kitölteni a jelentkezőnek, ahol 24%-os teljesítménnyel lehetett pozitív érdemjegyet elérni.

Az ukrán nyelv és irodalom vizsgán elért eredmények miatt a magyar tannyelvű középiskolákban érettségiző diákok 43%-a nem nyújthatta be kérelmét egyik felsőoktatási intézménybe sem, mert nem érték el a továbbtanuláshoz szükséges minimális 124 pontszámot ukrán nyelvből és irodalomból. Ennek okai között elsősorban az lehet, hogy a szervezők megsértették a mérés, mint értékelés jószágmutatóját, vagyis a teszt nem azt mérte a kisebbségek körében, amit mérni akartak. A kérdések között számos olyan is szerepelt, amit egyáltalán nem tanultak, nincs az előírt tantervben, ráadásul mindenki számára kötelező volt az ukrán irodalom kérdések sora is, amit nem, vagy alig tanultak a nemzetiségi iskolákban. Az eljárással kapcsolatban alapkérdés az is, hogy olyan szinten kell-e ismerni az ukrán irodalmat annak, aki reál vagy műszaki pályára készül, mint az ukrán nyelv és irodalom szakra felvételizőknek, vagy az ukrán vizsga a nyelvismeretet méri-e. Az ukrán tesztek nyelvtani ismereteket kértek számon, ahelyett, hogy a nyelvi kompetenciát mérték volna. Míg az ukrán iskolák végzőseinek mintegy 80%-a bejelentkezett emeltszintű érettségire, addig a magyar tagozatok végzősei közül mindössze 50% (619 érettségiző). A bejelentkezettek közül nem érte el a 4-es osztályzatot ukránból 265 fő (43%), így a 2008-as évben 354-en felvételizhettek, ami az érettségizők 30%-át, az adott korosztály 16%-át jelenti. Az ukrán nyelv oktatásának

hiányossága egyetemesnek mondható, és lényegi különbséget nem mutat az általános, a középiskolák, valamint a tehetséggondozó líceumok, gimnáziumok között. A többi tantárgyból sokkal jobban teljesítettek a magyar iskolákban érettségizők. Az emeltszintű vizsgák eredményei azt mutatják, hogy a legtöbb tantárgyból a magyar tannyelvű iskolákban érettségizettek elérik, vagy némileg meghaladják az ukrán iskolákban érettségizettek szintjét. Matematikából, biológiából, fizikából jobb teljesítményt nyújtottak ukrán iskolákban érettségizett kortársaikhoz képest. A líceumokban, gimnáziumokban érettségizettek teljesítménye a szaktárgyakból jobb, mint az általános középiskolákban érettségizetteké. Ez természetesnek tekinthető, mert a líceumokban és a gimnáziumokban egy előzetese kiválasztás alapján nyernek felvételt a diákok, egy évvel tovább tanulnak, és motiváltabbak, mint a középiskolákban tanulók zöme. A líceumok és gimnáziumok végzősei átlagban jobb teljesítményt nyújtottak, mint a hasonló típusú ukrán nyelven oktató intézmények végzősei. Kevesebb volt a nem teljesítők aránya, de kevesebben értek el 10–12-es osztályzatot is. Ez arra hívja fel a szakemberek figyelmét, hogy az adott intézményekben nagyobb figyelmet kellene fordítani az egyetemi felkészítésre, az emeltszintű érettségik követelményrendszerének megismertetésére, a tehetséggondozásra, a kötelező tananyag tanítása mellett differenciáltan segíteni a tanulók érdeklődésének és képességeinek megfelelő elmélyülést.

Összefoglalva a magyar nyelvű iskolázás helyzetét, az iskolaválasztáskor a szülők mindig és minden korban az aktuális helyzetnek megfelelően, a kihívásokra olyan választ adnak, ami a pillanatnyi helyzetben a legjobbnak tűnik a gyermek jövőjét illetően. A 2007/2008-as tnévig megfordult a szovjet rendszerben már majdnem általánossá vált tendencia, amely szerint a gyerekeket jelentős részben orosz osztályba járatják a magyar szülők. Ennek okai között szerepelhetett az, hogy a boldogulás, de legalábbis a továbbtanulás lehetősége magyar nyelven is megteremtődött. Az is közrejátszott ebben a tendenciaváltozásban, hogy a kárpátjai magyarság ismét átélte egy újabb „országváltást”, anélkül, hogy valós beleszólási lehetősége lett volna, amikor újra szembesült másságával és rákényszerült a tudatos identitásválasztásra. Harmadik okként jöhetett számításba az, hogy elvesztette státuszát az orosz nyelv, amit a magyar iskolákban kizárólagosan, mint nemzetek közötti érintkezés nyelvét oktatták, a környezeti ukrán nyelv helyett, ezért az ukránt a szülők és a főiskolás korú tanulók nagy része nem beszéli, így aki gyermeke tudatos tanulását kívánta segíteni, az anyanyelvű iskolát választott számukra. Ezt a folyamatot szakították meg a legújabb rendelkezések.

A magyar oktatási rendszer megmaradásának alapkérdése Kárpátalján: visszatérés a felsőoktatásba-felvételizés korábbi gyakorlatához:

- a). Biztosítsák állandó jelleggel, hogy a magyar tannyelvű iskolákban érettségizők anyanyelven tegyék a szaktárgyi emeltszintű érettségi vizsgáikat.
- b). A felvételi rend szerinti, a minden szakra kötelező nyelv és irodalom emeltszintű érettségit az oktatás nyelvén, azaz magyar nyelvből és irodalomból tegyék a magyar iskolák végzősei ugyanúgy, mint ukrán anyanyelvű kortársaik, és ezt az eredményt számítsák be a felvételi pontszámaikba, vagy senkinek ne számítsák be az anyanyelvi vizsgák eredményeit, ez szolgálná a valós esélyegyenlőséget.
- c). A magyar nyelv és irodalom szakra, valamint a magyar tannyelvű iskolák számára képző felsőoktatási intézmények tanítói és óvodapedagógiai szakjaira jelentkező hallgatók számára tegyék kötelezővé az emeltszintű érettségit magyar nyelvből és irodalomból.⁹

Az oktatás területén kiemelkedő fontossággal bír a magyar oktatási rendszer alapelemeinek megőrzése és fejlesztése. A demográfiai hullámvölgy következtében elképzeltető, hogy néhány kis településen veszélybe kerülnek a kis létszámú általános

iskolák, bár törvényileg öt tanuló esetén az államnak biztosítania kell az anyanyelvű oktatást elemi iskolai szinten. Minimális célként kellene kitűzni, hogy a lehető legtöbb magyarlakta településen megmaradjanak az anyanyelvű elemi, általános oktatási intézmények, valamint óvodai csoportok. Várható az is, hogy a középiskolák számát a racionális képzési kínálat bővítése érdekében csökkenteni fogják. E törekvések elsősorban azokat a középiskolákat érintik majd, ahol a felső tagozatban az osztálylétszám tíz fő körül lesz. A regionális sajátosságok figyelembevételével célszerűnek tűnik olyan iskola-központok kialakítása/megtartása, ahol megfelelő színvonalú és több szakirányú képzést tudnak nyújtani, a régió belül olyan elrendezésben, hogy a színvonalas középfokú oktatás igények szerint hozzáférhetővé váljon mindenki számára.

A kárpátaljai magyar nyelvű/magyar nyelvi oktatási rendszer leggyengébb láncszeme a szakképzés. A régió magyar populációjának fele nem jut el az érettségig, így célszerűnek tűnik bővíteni az állami szakközépiskolákban minél több szakirányban indítani olyan csoportot, ahol legalább az általános ismereti tárgyakat magyarul, míg a szakmát két nyelven tanulhatnák. A meglévő anyanyelvű/anyanyelvi szakképzési programokat célszerű megerősíteni a pedagógusok szakirányú, szaknyelvi, szakmai továbbképzése, a hallgatók szakmai gyakorlatának magyarországi biztosítása révén.

A magyar nyelvű oktatás presztízsét és hasznosságát nagyban befolyásolja, hogy a magyar nyelv milyen funkciókkal bír a nyelvet használó közösség mindennapi életében. Mert hiába lesznek iskoláink, s hiába lesz meg minden jogunk ahhoz, hogy anyanyelvünkön tanulhassunk, ha a szülő mégis úgy érzi majd: számára az a hasznosabb, „kifizetődőbb”, ha gyermeke az államnyelven oktató iskolában tanul. Vagyis: a magyar nyelvű iskolarendszer fenntartásához az is elengedhetetlen, hogy legyen alkalom, lehetőség és jog ahhoz is, hogy a magyar nyelvet minél szélesebb körben, minél több funkcióban használni lehessen Kárpátalján. Mert hiába alakítjuk ki a kétnyelvűséget az iskolában, ha a tanintézmények falai közül kilépve azt tapasztaljuk: a magyar nyelv sehol sem, vagy csak a szűk családi körben, esetleg szakrális funkciókban használható. A kárpátaljai magyarság célja nem az, hogy szakrális célokra tartsa meg a nyelvét, hanem az, hogy minél több helyzetben használni tudja. A nyelvet csak és kizárólag az tartja fenn, ha használják. Az a nyelv, melynek nincsenek anyanyelvi beszélői, legyen akármilyen nagy múltú, hordozhat bármekkora kulturális értéket (lásd a latin példáját), mégiscsak holt nyelv. A nyelv használhatósága tehát jelentősen növeli a nyelv értékét, presztízsét. Ha a magyar nyelvű oktatási rendszert többek között a magyar nyelv megőrzése érdekében kívánjuk fenntartani, akkor figyelniünk kell arra is, hogy szélesítsük és fenntartsuk a magyar nyelv használati körét is. Nagyon fontos tehát „annak felismertetése, hogy a nyelv nem önmagában, szimbolikusan nagy érték, hanem mindennapi használatában, eszköz voltában is.”

JEGYZETEK

¹ Ukrajnában ötször több szakirányt és szakot tartalmaz a felsőoktatási intézmények képzési rendszere, mint Európában (76 szakirány és 584 szak).

² Az ukránjai diplomák és fokozatok rendszere: „molodszij specialist”, „baccalaureus”, „specialist”, „magister”, „tudományok kandidátusa”, „tudományok doktor”.

³ A választásoknak regionális szinten magyar vonatkozása is volt. A választások előtt a két magyar szervezet egyeztető tárgyalásokat folytatott, arról, hogy a KMKSZ elnökének biztosított parlamenti hely ellenében a Nasa Ukrajna pártszövetséget támogatja mindkét szervezet. A KMKSZ válaszmánya erről döntött, amikor a másik párt, az UMDSZ véleményét megváltoztatta, és a szocialista párt mellé állt, melynek listájára váratlanul felvették az UMDSZ tiszteletbeli elnököt. A kampány alatt az emeltszintű érettségi/ felvételi éppen bevezetett rendszere a magyarok körében fő kampánytémává vált, amely megosztotta a közösséget, gyöngítette az érdekérvényesítést.

⁴ A tantervek és tankönyvek nem veszik figyelembe a kisebbségek sajátosságait, az ukrán nyelvtancentrikusan tanítják, mint az anyanyelvet. Az iskolákat nem látják el tankönyvekkel, szak- és szépirodalommal. Az ukrán nyelv oktatásának személyi feltételei is hiányosak, mert nem képeztek szaktanárokat a nemzetiségi iskolák számára, így az iskolákban általában olyan pedagógusok tanítják az ukránt, akik valamilyen szinten beszélnek az ukrán nyelvet, jobbik

---

esetben orosz nyelv- és irodalom diplomával rendelkeznek. A képesített ukrán nyelv és irodalom szakos tanárokat pedig a felsőoktatási intézmények arra képezték, hogy ukrán anyanyelvűek számára közvetítsék a magas kultúrát, így nagy részüik nehezen boldogul a kisebbségi iskolákban előforduló szakmai kihívásokkal.

⁵ A kisebbségi iskolákban néhány éve vezették be az ukrán irodalom oktatását heti egy-két órában úgy, hogy még irodalmi szöveggyűjtemények sem állnak a tanulók rendelkezésére.

⁶ Például az ország egysége és szuverenitása érdekében nem került le a napirendről az a kérdés, hogy az orosz legyen az ország hivatalos nyelve az ukrán mellett. Az országban minden hivatalban használják az orosz nyelvet, míg a magyarság által lakott kompakt területeken a magyar nyelvet nem. A hivatalnokok egy része nem, vagy csak alapszinten beszél ukránul. A Krími Autonóm Köztársaságban a kilencvenes évek elején nyitották az első ukrán tannyelvű középiskolát, és az egyetemeken az oktatás részben vagy teljesen orosz nyelven folyik. Az egyetemeken a szakkönyvek zöme orosz nyelvű, és csak a kilencvenes évek végére jelent meg az ukrán nyelvű tudományos szakirodalom. A számítástechnika terén is ez a helyzet, ugyanis ukrán szoftvert nem fejlesztettek ki, így orosz vagy angol nyelvűeket használnak.

⁷ Zakon Ukrajini „O goszudarsztvennoj pomocsni szemjam sz gyetyimi „ot 21.11.92 g. N 2811-XII. in.

⁸ Minden főiskola mindegyik szakára kötelező volt az ukrán emeltszintű érettségi, aminek tartalmi követelményeit az ukrán tannyelvű iskolák tanterveihez igazították. A szaktárgyakból lefordították a tesztek. Aki nem ért el az emeltszintű érettségien a 200 pontból minimum 124 pontot, nem nyújthatta be felvételi kérelmét egyik felsőoktatási intézménybe sem, még a magyar nyelvű főiskolára vagy magyar tagozatokra sem.

⁹ Ez a felvételi eljárási gyakorlat ilyen formában megegyezne a magyarországi kisebbségi anyanyelvű gimnáziumokban érettségizőkre vonatkozó eljárásá.

IRODALOM

- Cserniczkó István 2004. A magyar nemzeti nyelvstratégiáról, mulasztásainkról, feladatainkról és vágyainkról. In: *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, 106–116. Ungvár: PoliPrint.
- Gulácsy Géza 1993. Az önálló nemzetiségi oktatási rendszerről. *Kárpátaljai Szemle*, 1993. 2. szám p. 7–12.
- Jevtuh, Vologymir szerk. 1996. *Etnyicsnij dovidnyik* (Etnyicsnyi mensini s Ukrajinyi). Kijiv, Eridsz.
- Orosz Ildikó 1998. Anyanyelvről, oktatásról egy koncepciótervezet kapcsán. *Közoktatás*, 1998/2. p. 3–5.
- Orosz Ildikó 2005. *A magyar nyelvű oktatás helyzete az ukjrán államiság kialakulásának első évtizedében*. Ungvár, PoliPrint.
- Orosz Ildikó 2007. *A függetlenségtől a narancsos forradalomig. A kárpátaljai magyarság helyzete a független Ukrajnában (1991–2005)*. PoliPrint, Ungvár, 2007., p.407.

Dokumentumok jegyzéke

- Gyerzsávná nációnálná prográmá "Oszvitá". Ukrájiná XXI sztolittyá, 1992, Rájdogá, Kijev, 1994, p. 61.
- Ilytyo red. (2003): Nációnálnyj szklád nászelennyá tá joho movnyi oznáki. Sztátiszticsnij bjuletyeny. Uzshorod. p. 84.
- Konsztitucijá Ukrájini. Prijnyátá ná pjátyij szesziji Verhovnoji Rádi Ukrájini 28 cservnyá 1996 roku. „IVÁ”, Kijiv 1996.
- Konceptuálnyi zászádi zádovolennyá oszvitnyih zápitiv nációnálnih mensin v Ukrájini. Kijiv, 1997.
- Konceptuálnyi zászádi zádovolennyá oszvitnyih zápitiv nációnálnih mensin v Ukrájini. Kijiv, lipeny 1998 roku, rukopisz.
- Kremeny red. (2002): II. Vszeukrajinszkij zjizd prácivnyikiv oszviti. Nyicslává, Kijiv, p.229.
- Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén. Budapest 1991. május 31. Kárpátalja, II. évfolyam 11. sz., 1991. június, p. 14-15.
- Posztánová szpilynoho zászidánnyá kolehiji Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini i Prezgyiji Ákágyemiji Pedáhohicsnih náuk Ukrájini № 12/5-2 vid 22.11.2001. Pro koncepciju záhálnyoji szerednyoi oszviti (12-ricsná skolá) In IZMONU №2/2002, p.2-32.
- Ukrajna Törvénye a nemzeti kisebbségekről. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1992. június 25. Kárpáti Igaz Szó, N 108 (14709) 1992. július 21., p. 1.
- Záhodi scsodo realizáciji polozseny Bolonyszkoi dekláráciji v szisztemi viscsioji oszviti i náuki ukráini ná 2004-2005 roki, zátverdzenih nákávom Miniszersztvá Oszviti i náuki Ukrájini vid 23.01.04 roku № 49.
- Zákon Ukrájinszkoi Rágyánszkoi Szociályisztyicsnoji Reszpubliki Pro movi v Ukrájinszkoi RSzR Zákárpátszyká Právdá N 254 (14088) vid 4 lisztopádá 1989 roku. Gázetá Oszvitá vid 25 cservnyá 1991 roku, ctr. 1-3.
- Zákon Ukrájini Pro vneszennyá zmin i dopovneny do Zákonu Ukrájinszkoi RSzR " Pro oszvitú" Vid. Genezá, Kijiv 1996.
- Zakon Ukrájini „Pro záhálnu szerednyu oszvitú”, 1998. In IZMOU №15/ 1999. p. 6-31.
- Zákon Ukrájini "Pro Oszvitú", 1996, p.19.
- Ukrajna Oktatási miniszterének 607. számú 2007. július 13-án rendelete az emeltszintű vizsgaközpontokban érettségik rendjéről. In. www.mon.gov.ua.
- Ukrajna Oktatási miniszterének 2008. május 26-án kelt 461. számú rendelete az ukrán nyelv oktatásának javításáról a 2008-2011 időszakra vonatkozólag. In. www.mon.gov.ua.

Bologna process – Balkan method

In case of choosing a school for their children Hungarian parents have at all times chosen the type of school that seemed in the given situation to be the best from the point of view of their children's future. The study aims to show the introduction of the Bologna process in Ukraine from this perspective and the effect of the introduction on the school system of the Hungarian minority of the country.

Наукове видання

**МОВА, ІДЕНТИЧНІСТЬ
ТА ОСВІТА РІДНОЮ МОВОЮ
у XXI столітті
(угорською мовою)**

Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції.

Рецензенти:

Ковтюк І. Я., кандидат філологічних наук
(Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II)
Пінтер Тібор, PhD
(Інститут мовознавства Національної академії наук Угорщини)

За редакцією: *Кормочі Золтана* та *Марку Аніти*
Верстка: *Кормочі Золтан*, *Марку Аніта*
Обкладинка: *Марку Аніта*, *Молнар Д. Іштван*

Здано до складання 03.06.2009. Підписано до друку 09.07.2009.
Формат 70x100/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.
Друк офс. Умовн. друк. арк. 14,835. Тираж 200. Замовлення 384.

СП „ПоліПрінт” м. Ужгород, вул. Тургенєва, 2.

**МОВА, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ОСВІТА РІДНОЮ МОВОЮ у XXI
М-74 столітті.** Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. / За редакцією: Кормочі Золтана та Марку Аніти. Ужгород: ПоліПрінт, 2009., 184 с. (угорською мовою).
ISBN 978-966-7966-81-2

У виданні розміщені матеріали міжнародної науково-практичної конференції, яка була проведена 26–27 березня 2009 р. Інститутом ім. А. Годінки Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. У статтях аналізуються різні аспекти співвідношення мови, ідентичності та освіти рідною мовою, взаємозв'язки між ними з точки зору різних галузей мовознавчих наук.

**ББК 81.2Уго
УДК 811.511.141**

Nyelv, azonosságtudat és anyanyelvi nevelés szoros kapcsolata élesen vetődik fel a XXI. századi globalizálódó világban. A nagy világnyelvek szorításában egyre több kis(ebb) nemzeti nyelv kerül veszélybe, a nemzeti államnyelvek pedig gyakran a kisebbségi nyelveket veszélyeztetik. Az identitás és az anyanyelv szorosan összefüggő fogalmak. A beszélők anyanyelvükről, annak változatairól alkotott képét, valamint az azonosságtudat alakulását jelentősen befolyásolja az iskolai oktatás, az anyanyelvi nevelés, a választott tannyelv. Kötetünk tanulmányai azt vizsgálják, hogyan jelennek meg az anyanyelv változatai az iskolai nevelésben; miként alakítja, illetve formál(hat)ja az oktatás a tanulók nemzeti és kulturális identitását; mi módon befolyásolják a beszélők nyelvi azonosságtudatát és a szülők tannyelv-választását az állami nyelvpolitika lépései. A szerzők arra keresnek választ, hogy miként nézhet szembe az iskolai nyelvi nevelés a XXI. századi kihívásokkal; mi módon alapozható meg az anyanyelvi tudásanyag az iskolában, amely biztos alapja lehet a nemzeti és kulturális identitásnak; hogyan kap szerepet a nyelv a nemzeti, a regionális és a lokális közösségi azonosságtudatban; milyen összefüggés van az anyanyelvi nevelés, illetve az államnyelv vagy az idegen nyelvek oktatása között.

Azt reméljük, kötetünk révén talán közelebb kerülhetünk ahhoz, hogy a Kárpát-medencében a nyelvi tolerancia, a más nyelvek és nyelvváltozatok tisztelete és megbecsülése legyen a jellemző.